

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ХМИРОВ Ігор Михайлович

УДК 351:378.21

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ
ОСВІТИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий консультант: доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України
ДОМБРОВСЬКА Світлана Миколаївна,
Національний університет цивільного захисту України, начальник навчально-науково-виробничого центру.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України
Сиченко Віктор Володимирович,
Комунальний заклад вищої освіти “Дніпровська Академія неперервної освіти” Дніпропетровської обласної ради, ректор;

доктор наук з державного управління, професор
Карамішев Дмитро Васильович,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора;

доктор наук з державного управління, доцент
Ажажа Марина Андріївна,
Інженерний навчально-науковий інститут Запорізького національного університету, доцент кафедри менеджменту організацій та управління проектами.

Захист відбудеться «23» грудня 2020 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, ауд. 3 (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Автореферат розіслано «23» листопада 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. С. Грабар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Підвищення доступності й ефективності освіти є одним із найважливіших стратегічних ресурсів соціально-економічного розвитку України в ХХІ ст. Однією з провідних тенденцій сучасного громадського розвитку є перманентний процес удосконалення й реформування національних систем освіти, пов'язаний не стільки з недостатньою ефективністю освіти з точки зору її економічної віддачі, скільки з неефективністю сучасної освіти перед глобальними змінами. Тільки перетворюючи форми і способи організації освіти і її змісту, створюючи принципово нове технологічне забезпечення освітнього процесу, системи освіти можуть відповісти на виклик часу і стати дійсним ресурсом розвитку.

Реформа системи освіти, інтеграція нашої держави в єдиний європейський освітній простір актуалізує проблему реалізації конституційних гарантій права громадян на здобуття освіти. Громадська стабільність, економічне зростання, інвестиційна привабливість і обороноздатність в країні немислимі без передової й достовірної системи освіти, що фінансується у пріоритетному порядку й розвивається темпами, що випереджають інші сфери життєдіяльності. Традиційна освіта сьогодні в тому або іншому ступені переживає кризу в усіх країнах світу. Причинами цього є її недоступність, консерватизм, інерційність, локальність, обмеженість. Класична модель стає перешкодою задля подальшого розвитку освіти. Сучасній людині недостатньо наявних знань, їх треба безперервно поповнювати, тому необхідно навчитись орієнтуватися в умовах насиченого інформаційно-освітнього середовища. У Національній доктрині розвитку освіти стверджується, що система освіти повинна забезпечити безперервність упродовж усього життя людини через розвиток дистанційного навчання, створення програм, що реалізують інформаційні технології (далі – ІТ) в освіті.

Перспективним напрямом розвитку освіти, її доступності, особистісної орієнтації є використання дистанційних технологій. Розвиток світового ринку дистанційного навчання значною мірою визначає становлення безперервної освіти і триває досить активно, чому сприяє, з одного боку, підвищення попиту на освітні послуги, а з іншого – розвій ІТ, зростання інтернет-авдиторії. Державне управління розвитком дистанційного навчання в системі української освіти отримало потужний імпульс завдяки вкладенням у технологічну інфраструктуру комп'ютерних засобів навчання, появи потужних телекомунікаційних каналів, і в першу чергу в регіонах, на які від початку було розраховано цю форму навчання.

Проте стрімкий розвиток комп'ютерних ІТ, економічне зростання, реалізація нових освітніх державних програм, необхідність вирішення безлічі нових освітніх завдань виявляє цілу низку суперечностей, що вимагають серйозних наукових досліджень.

Питання формування державного управління розвитку освітнього середовища, визначення його сутності та структури порушено в наукових працях М. Ажажі, В. Бесчастного, А. Білинської, Д. Дзвінчука А. Дегтяра,

С. Домбровської, А. Кобеця, К. Кречетникова, П. Лернера, І. Лопушинського, В. Петровського, Г. Полякової, К. Приходченко, В. Садкового, В. Сиченка, В. Слободчикова, А. Роміна, А. Хуторського, В. Ясвіна та ін.

Комплексу складників механізмів державної управління з формування політики модернізації освіти присвячено наукові розвідки українських учених: В. Андрущенко, В. Астахової, Т. Биркович, К. Ващенко, С. Вавренюка І. Іванюк, В. Калюжного, Ю. Ковбасюка, В. Козакова, О. Комарової, В. Кременя, С. Кримського, К. Левківського, В. Лугового, Т. Лукіна, С. Майстра, І. Мищишина, С. Мороз, Ю. Молчанової, Н. Обушної, Н. Протасової, А. Сбруєвої, І. Семенець-Орлової, Ю. Сурміна, В. Федотової, В. Філіпової та ін.

Принципи організації дистанційного навчання в різних освітніх системах знаходять відображення в роботах, зарубіжних авторів: Р. Деллінга, Дж. Даніела, Д. Кігана, М. Мура, О. Петерса, Б. Холмберга.

Попри наявність у науковому світі розробок із проблем державного управління щодо модернізації освіти, питання оновлення освітнього середовища шляхом упровадження дистанційного навчання в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) потребують додаткового дослідження, оскільки спостерігається переосмислення ролі освітніх центрів у суспільстві у зв'язку зі стрімким розвитком ІТ та процесом застарівання знань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України за такими темами: 1) «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у межах якої дисертант визначив шляхи підвищення ефективності механізмів державного управління упровадженням дистанційного навчання; 2) «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (ДР № 0115U002035), у якій автором обґрунтовані підходи до оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо оптимізації напрямів державного управління розвитком дистанційної освіти в Україні.

З урахуванням наведеного визначення мети дисертаційного дослідження, виділено такі науково-теоретичні, методологічні та практико-орієнтовані завдання:

- охарактеризувати державне управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства;
- виявити особливості кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України;
- провести комплексний аналіз зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти;
- визначити основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства;

- систематизувати наукові підходи до вдосконалення соціально-економічних механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання;
- здійснити контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в ЗВО України;
- окреслити сучасні напрями вдосконалення нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання;
- визначити шляхи вдосконалення організаційного механізму державного управління упровадженням дистанційного навчання;
- обґрунтувати засоби та механізми формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням;
- розробити модель розвитку дистанційної вищої освіти й напрями її реалізації.

Об'єктом дослідження є державне управління дистанційною освітою.

Предмет дослідження – державне управління розвитком вищої дистанційної освіти України.

Методи дослідження. Для досягнення зазначеної вище мети дослідження й вирішення поставлених завдань дисертант широко використовує загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної та споріднених з ними наук. В основу методології дослідження покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх в єдину теоретичну картину.

Автор використовує низку наукових методів, зокрема гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичну модель удосконалення системи державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливості висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; сутністю структурно-функціонального аналізу стало виділення елементів системи державного управління розвитком дистанційної освіти України; низка порівняльних методів надали можливість аналізу стандартів і механізмів державного управління розвитком дистанційної освіти України; статистичний метод дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; за допомогою прогностичного методу визначено більш віддалені перспективи розвитку цього об'єкта; теоретико-концептуальний метод визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати й порівняти роль

державного управління розвитком дистанційної освіти України, уточнити його функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, укази Президента України, праці зарубіжних і вітчизняних учених, інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна дисертаційної роботи й отриманих результатів визначається особистим внеском автора у розв'язання актуальної наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій щодо оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти України.

При цьому наукову новизну конкретизовано в таких положеннях:
уперше:

- сформульовано й науково обґрунтовано функціонально-цільову модель механізмів державного управління розвитком дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації через процедуру соціально-економічного оцінювання ефекту розвитку дистанційного навчання, упровадження якого забезпечує обґрунтування роботи в системі відтворення кадрового потенціалу, та як концепт модернізації системи освіти, що ґрунтується на методології управління в інформаційному суспільстві, якому притаманна специфічна інформаційно-технологічна основа;

- розроблено мультикритеріальний підхід до оцінювання ефективності механізмів формування інноваційних систем розвитку дистанційного навчання, що враховує економічні, соціальні й інформаційні критерії та дозволив провести комплексне оцінювання використання методів дистанційного навчання у вищій школі на основі як статистики, що існує, так і думок учасників освітнього процесу;

- здійснено контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в ЗВО України та визначено соціально-економічні оцінки затребуваності дистанційного навчання на основі комплексного підходу, що заснований на розгляді системи відтворення кадрового потенціалу в цілому, з урахуванням інтересів усіх її складників;

удосконалено:

- підходи до вдосконалення організаційного механізму державного управління упровадженням дистанційного навчання, що включають активне використання інформаційно-телекомунікаційних технологій та, на відміну від британської і американської моделей, можуть здійснюватися в будь-якій формі, що дозволяє управляти системою дистанційної освіти за рахунок гнучких зворотних зв'язків, включно з організацією освітніх потреб студентів; розвиток адаптивних якостей особи студента; створення умов для апробації й розвитку дистанційної моделі;

- напрями розвитку кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України через запропоновану систему рекомендацій з інтенсифікації

навчального процесу, а також підготовки викладачів до роботи дистанційно, що дозволяють застосовувати їх у практичній діяльності викладачів ЗВО, організаторів навчального процесу в системі дистанційної освіти;

- сучасні напрями модернізації нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання через сформовані стратегічні потреби в освіті, які реалізуються повністю, а саме: в умовах системи дистанційного навчання повністю реалізуються потреби в академічній мобільності, фінансовій доступності здобуття освіти, відсутності конкурсного прийому і вікового цензу, своєчасній модернізації й модифікації навчального матеріалу;

набуло подальшого розвитку:

- основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства як цілісна система принципів ефективного функціонування структур дистанційної освіти, що включає принцип легітимності структур дистанційної освіти, культурно-генеративний принцип, принцип узгодженості соціально-універсальної й особистісної орієнтації дистанційної освіти, принцип суб'єктності технологій дистанційного навчання, принцип професійної підготовки в структурах дистанційної освіти;

- систематизація теоретико-методологічного інструментарію зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти через упровадження принципів відкритої освіти, вирішення проблеми доступності вищої освіти, появи відкритих університетів задля зниження соціальної напруги. Упровадження різноманіття ідей дистанційного навчання, що спостерігалось в цей період, відкриває простір для пошуку його найбільш ефективних форм і методів, що реалізуються в євроінтеграційних етапах розвитку дистанційного навчання;

- напрями державного управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства на основі нових організаційних форм у дистанційному навчанні, що пов'язано з використанням інформаційних і комунікаційних технологій та дидактичного потенціалу, який може бути реалізовано з використанням електронних освітніх ресурсів (для використання навчальної інформації, поточного контролю тощо) і широким застосуванням комунікаційних технологій для постійного моніторингу освітнього процесу, що використовуються не як самоціль, а як засіб інтенсифікації навчального процесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних концептуальних і науково-методичних висновків, пропозицій та рекомендацій щодо інституційного забезпечення державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Запропоновані автором підходи до використання методологічного підходу до вдосконалення державного управління розвитком дистанційної освіти України упроваджено в діяльність Департаменту освіти Харківської міської ради (довідка № 2369/02-21/20 від 26.08.2020) та Департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради (довідка № 1168-12-4/1 від 04.08.2020).

Теоретичні положення, отримані в дисертаційному дослідженні, активно

застосовуються Інститутом післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при формуванні Концепції розвитку та розповсюдження системи дистанційної освіти.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження було виконане автором самостійно. Основні розробки, висновки та рекомендації, здійснені в межах цього дослідження, отримані автором особисто. Ідеї С. Домбровської, яка є співавтором декількох наукових праць, у дисертаційній роботі не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: Науково-практичній інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки “Проблеми і шляхи забезпечення якості вищої освіти щодо підготовки фахівців у сучасних умовах” (м. Харків, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика” (м. Харків, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика” (м. Харків, 2020 р.); 13-й Науково-практичній конференції за міжнародною участю “Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком” (м. Дніпро, 2019 р.), VII Міжнародній заочній науково-практичній конференції “Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика” (м. Запоріжжя, 2019 р.), Всеукраїнській науково-методичній інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки “Сучасні тенденції організаційно-методологічного забезпечення підготовки фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення в умовах глобалізації та євроекономічної інтеграції” (м. Харків, 2019 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування” (м. Мелітополь, 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 31 науковій праці, зокрема в 1 одноосібній монографії, 16 статтях у фахових наукових виданнях України з державного управління, 5 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав з обраного напрямку дослідження, 9 тезах у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п’яти розділів, висновків і списку використаних джерел (372 найменування). Загальний обсяг роботи – 380 сторінок, з них 334 стор. – основний текст. Дисертація містить 24 таблиці, 3 рисунки і 24 формули.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної теми та розкрито ступінь її розробленості; сформульовано мету, завдання, об’єкт, предмет і методи дослідження; визначено зв’язок дисертаційної роботи з тематикою наукових досліджень Національного університету цивільного захисту України;

наведено наукову новизну; показано теоретичну та практичну значущість отриманих результатів, надано відомості щодо їхньої апробації.

У першому розділі – *«Науково-теоретичні основи державного управління реформуванням сучасної освіти»* – досліджено основи державного управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства та визначено наукові напрями державного управління реформуванням вищої освіти, охарактеризовано сучасний кадровий потенціал дистанційної вищої освіти України.

Визначено, що загальновизнана теорія дистанційного навчання поки що відсутня. Переважають дослідження фрагментарного характеру. Більшість публікацій, що з'являються як дослідження з дистанційного навчання, складаються з опису того, як один або більше засобів зв'язку було використано для зв'язку викладача зі студентом або декількома студентськими аудиторіями. Реальна діяльність у системі дистанційного навчання будується на основі методу спроб і помилок.

Масовізація вищої освіти, стрімке чисельнісне зростання студентів ЗВО і диверсифікованість вищої освіти за інституціональними формами, рівнями і змістом є нині основною тенденцією розвитку вищої школи. Згідно з висновком комітету освіти ЮНЕСКО, система дистанційного навчання є вирішальною умовою стійкого економічного розвитку, потужним фактором в етичному розвитку суспільства, відіграє ключову роль у технологічних перетвореннях, сприяє розвитку демократії та рівності в суспільстві, забезпечує процес соціально-культурних змін, які справили величезний вплив на екологічний розвиток, покращання здоров'я населення. Тому вища освіта відіграє ключову роль у підготовці населення до інформації. Молодий вік студентів підсилює інформаційний вплив та комп'ютерну грамотність, у такий спосіб студентство робить свій внесок в упровадження новітніх технологій у повсякденне життя людей. Забезпечення доступності вищої освіти за місцем проживання на територіях, далеких від університетських центрів, є важливим завданням вищої школи. Вирішення цього завдання можливе шляхом розвитку в Україні системи дистанційного навчання, заснованого на використанні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ). Під час організації й упровадження механізмів державного управління дистанційним навчанням у систему освіти різних країн, зокрема й України, виникає проблема його ефективності.

На основі аналізу наявних моделей державного управління дистанційним навчанням показано, що використання телекомунікаційної освітньої технології, що лежить в основі синхронної моделі дистанційної освіти, дозволяє розширити охоплення студентів із максимальним збереженням якості освітніх послуг.

Об'єктивні потреби розвитку сучасного суспільства зумовили створення й розвиток дистанційного навчання як принципово нової форми організації освітнього процесу. Нині Україна отримує історичний шанс реалізувати свій найбагатший інтелектуальний потенціал, створюючи високотехнологічну систему дистанційного навчання.

Ураховуючи сучасні вимоги, система вищої освіти повинна бути високоефективною й доступною в Україні без будь-яких дискримінаційних умов

і обмежень. Відповідно до потреб громадян повинен здійснюватися безперервний процес навчання й виховання широких верств населення країни не тільки з “імпортом”, але і з “експортом” освіти, її високою мобільністю й варіативністю, з використанням дистанційних, зокрема і віртуальних, комп'ютерних, інформаційних та інших сучасних освітніх технологій. Ідеться про створення системи вітчизняного дистанційного навчання, яка практично може вивести нашу країну в лідери. Основу цієї системи повинні скласти науково обґрунтовані засоби навчання, якісні дидактичні продукти, новітні досягнення в ІТ. У разі виконання цих вимог дистанційна освіта здатна виконати свою прогресивну роль (рис. 1).

Рис. 1. Розвиток дистанційного навчання

Вплив дистанційного навчання на соціальний розвиток у державі гіперболізується й переоцінюється. Його пов'язують із глобалізацією соціуму, хоча на сучасному етапі простежуються не тільки інтеграційні тенденції. Дистанційне навчання розглядається як частина інформаційного суспільства, існування якого не є об'єктивним фактом. Є тільки різноманітні концепції інформаційного суспільства, що являють собою різновиди прогнозів розвитку соціуму. Уявляється малоімовірним повне зникнення викладання “віч-на-віч” і наступна трансформація традиційних університетів у віртуальні. Розвиток

інформаційних і освітніх технологій навряд чи матиме наслідком, що люди стануть вчитися більше і швидше в зручний для них час і в зручному місці через Інтернет. Взаємодія людей винятково у віртуальних співтовариствах – тільки-но починає будуватися.

Із розвитком дистанційної освіти як принципово нової форми організації освітнього процесу неминуче постало питання оцінювання його ефективності порівняно з традиційною системою навчання – цьому питанню приділяється великої уваги як у вітчизняній, так і в закордонній літературі. Вітчизняні дослідники розглядають у своїх роботах наукову ефективність дистанційного навчання, порівнюючи його з традиційним. Українська концепція здебільшого акцентує увагу на важливості створення єдиної національної системи дистанційної освіти; необхідності стандартизації курсів дистанційної освіти і сертифікації навчальних закладів. Підвищений інтерес до юридичної сторони питання серед українських дослідників пов'язано з тим, що до останнього часу в Україні дистанційну освіту, по суті, не було легалізовано: уперше “дистанційні освітні технології, застосовувані для реалізації освітніх програм частково або в повному обсязі” з'явилися в Положенні про дистанційну освіту тільки у 2013 р. У міжнародних правових актах згадки про дистанційну освіту зустрічаються набагато раніше: наприклад, у Всесвітній декларації вищої освіти для XXI ст., прийнятій на всесвітній конференції ЮНЕСКО 5–9 жовтня 1998 р., дистанційну вищу освіту згадується двічі: уперше – у статті “Диверсифікованість освіти з метою забезпечення рівності можливостей”, удруге – у статті “Можливості ризиків, пов'язаних із розвитком РІКТ”.

Ефективність, що з'являється в разі забезпечення необхідних елементів державного управління, особливо її соціально-психологічний аспект, є найбільш глибоко вивченим аспектом ефективності освіти.

Загальний висновок, якого можна дійти на підставі вивчення літератури, присвяченої ефективності механізмів державного управління упровадженням нових ІКТ у вищій, зокрема в дистанційній, освіті полягає в тому, що ефективність освіти, яку засновано на сучасних ІТ, залежить не стільки від типу використовуваних технологій, скільки від якості навчальної роботи із застосуванням цих технологій для вирішення властиво освітніх завдань. Важливі не самі по собі технології, а те, наскільки якісно розроблено і подано навчальний курс, наскільки адекватно організовано навчальний процес, якими є кваліфікація й педагогічна майстерність викладацького складу.

Два інших аспекти ефективності механізмів державного управління – економічний і соціальний – є менш вивченими та проаналізованими.

Найбільший внесок у розвиток поняття механізмів економічної ефективності освіти зробила теорія людського капіталу, що одержала значне поширення в США, а потім і в усьому світі з початку 60-х рр. XX ст. Ця теорія розглядає освіту і кваліфікацію як основу економічного зростання й визнає за їхніми власниками право на одержання адекватних доходів. Швидкий науковий прогрес у цій сфері двічі було відзначено Нобелівською премією, яку отримали Т. Шульц (1979 р.) і Г. Беккер (1992 р.), успіх яких багато в чому можна пояснити тим, що ідеї теоретиків людського капіталу лягли на благодатний ґрунт,

підготовлений попередниками цих учених. Серед психолого-наукових проблем державного управління дистанційною освітою абсолютною новизною (що характерна для двох останніх десятиліть) вирізняються дві проблеми: інтерактивне навчання з використанням електронних освітніх ресурсів (мультимедійних енциклопедій, електронних навчальних посібників, тренажерів та ін.); організація ефективного зворотного зв'язку з використанням телекомунікаційних мереж.

Інші проблеми дистанційного й заочного навчання мають досить давні корені, проте значних результатів в їхньому вирішенні в рамках досліджень, присвячених дистанційному навчанню, досягнуто не було.

Відзначимо, що зміни в нашій країні висунули особливі завдання перед системою відтворення кадрового потенціалу. Проявилися суперечності між зростанням вартості й недостатньою соціальною ефективністю освіти. Диплом не створює бажаних перспектив працевлаштування. Позначилася невідповідність між можливостями освітньої системи, що давно склалася, традиційної підготовки фахівця, що прекрасно спрацьовувала в умовах стабільних способів господарювання, і новими тенденціями та вимогами до освіти в сучасному світі, який швидко змінюється.

Існує розрив між формальним отриманням людиною суми знань, зафіксованих у дипломі, і реально досягнутим становленням. Тепер, у все більшому ступені, зміна освіти оцінюється за відповідністю до нових систем цінностей, покладеними в основу освітнього процесу можливостями використання індивідуального освітнього маршруту і досягненням підвищеного рівня вченості в результаті гнучкої організації програм навчання.

У зв'язку з інноваційними процесами, динамікою потреб загострилися суперечності взаємодії, що проявляються в різних формах. Вони ініціюють пошук і виявлення критеріїв, що зумовлюють ідею створення “професійної цінності” людини без руйнування її здоров'я, яке визнано і проголошено однією з найважливіших цінностей світу.

У другому розділі – *“Методологічні основи державного управління розвитком дистанційної освіти”* – схарактеризовано дистанційне навчання з точки зору підвищення ефективності освіти, систематизовано зарубіжний досвід державного управління розвитком дистанційної вищої освіти, визначено на методологічному рівні основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Особливу цінність знання мають в інформаційному столітті, коли вища освіта стає нормою для населення, а безперервна додаткова освіта – необхідністю для фахівця або фірми, що бажає зберегти свої конкурентні переваги. Питання вдосконалення ІКТ, програмного забезпечення за всієї своєї важливості сьогодні посідає не перше місце під час розгляду ролі інформаційно-телекомунікаційних технологій у діяльності організації. З позицій менеджменту інформаційних систем інформаційно-телекомунікаційні технології розглядаються як стратегічний ресурс розвитку всієї ділової активності, як спосіб підвищення ефективності діяльності. Такий підхід вимагає відповіді на низку нетехнологічних питань: у чому виражається дохід від упровадження

інформаційної системи, як його виміряти, які організаційні й кадрові перетворення слід розпочати для повноцінної реалізації проєкту?

Питання формування механізмів державного управління розвитком інформаційних систем виникло в результаті зсуву центру уваги з технології до управлінських і організаційних питань. Способом визначення найбільш актуальних із них стали дослідження на основі опитувань, дискусій і консультацій із керівниками фірм, фахівцями в галузі інформаційно-телекомунікаційних технологій і кінцевими користувачами. Результати багатьох закордонних досліджень показують, що немає безпосереднього взаємозв'язку між витратами на комп'ютерне устаткування й ефективністю. Чисельність працівників знижується також далеко не тими темпами, якими зростають витрати на новітнє ІТ-устаткування. Із суто економічної точки зору безсистемне упровадження комп'ютерів не доводить своєї прибутковості. Пряма комунікація й доступ до інформації є основними передумовами якісного навчання. Якщо сюди додати можливості необмеженого масштабування аудиторії студентів, що дозволяє одночасно знижувати собівартість і оплату освітніх послуг, а разом із тим збільшувати масу доходу, що спрямовується на реінвестування з метою розвитку мережі дистанційного навчання, то в результаті утворюється база для створення самофінансованої індустрії освітніх послуг.

Отже, за результатами проведеного аналізу, назвімо характерні риси системи дистанційного навчання (ДН):

1. Використання технологій телекомунікацій – головна особливість ДН, що відрізняє його від форм навчання, що існують. Юридично ДН в Україні поки не існує у вигляді особливої форми навчання, тому правомірно вважати його доповненням до будь-якої форми навчання, яке за рахунок застосування коштів телекомунікацій дозволяє звести до мінімуму відмінності за якістю освіти між денною та іншими формами навчання.

2. Гнучка система навчання – особливість ДН, що дозволяє зняти проблему конкурсу і проблему єдиного темпу навчання.

3. Масштабованість системи навчання – збільшення обсягу аудиторії та чисельності студентів без збільшення чисельності викладачів. Гнучкість і масштабованість системи навчання дозволяють зняти проблему конкурсу для вступників, тому що потенційну чисельність студентів у ЗВО не обмежено сумою аудиторних площ.

4. Модульна побудова програм навчання – дозволяє пропонувати дистанційні курси за окремими дисциплінами, виконані у вигляді закінчених автономних модулів, іншим ЗВО і системам дистанційного навчання на партнерських, комерційних та інших основах. Курс-модуль стає уніфікованим товаром на ринку освітніх послуг. З подібних компонентів-модулів можуть будуватися програми навчання відповідно до потреб конкретних замовників.

5. Економічна ефективність. Масштабність і модульність як фактор розширення ринку; масштабність як фактор зниження собівартості та, відповідно, підвищення доступності послуг за цінами і конкурентоспроможність дозволять будувати загальнодоступні системи, що є бюджетно вигідними для навчального закладу.

ЗВО, орієнтований на процеси дистанційного навчання, згруповує своїх викладачів відповідно до їхньої сфери компетентності. Отримані висновки за результатами комплексного аналізу дають змогу визначити систему відтворення висококваліфікованого кадрового потенціалу країни з елементами дистанційного навчання. У ході проведеного дослідження визначено, що ситуація, що нині склалася в країні, виявила потребу в людях із новим мисленням, новим баченням перспектив, новими ідеями й підготовленим потенціалом для їхньої реалізації. Регіонам потрібні фахівці високої кваліфікації, здатні змінювати та вирішувати питання на місцях у необхідному для потреб організації й суспільства напрямі. Вища освіта в усіх її формах, включаючи дистанційне навчання, є найважливішою ланкою системи відтворення кадрового потенціалу.

Заочна форма навчання є значущим елементом у системі відтворення кадрового потенціалу. Значна місткість ринку послуг, орієнтація на підготовку затребуваних фахівців і розвиток нових ІТ зумовили необхідність подальшого розвитку цієї форми навчання. Моделювання й розрахунки, проведені в дисертації, переконливо свідчать про те, що упровадження дистанційного навчання є економічно виправданим і може слугувати базою подальшого розвитку різних форм заочного навчання.

Практична необхідність і економічна доцільність дистанційного навчання ґрунтуються на досвіді та знаннях викладачів у сфері специфіки роботи зі студентами за заочною формою навчання, відпрацьованих навчальних планах і практичних методиках навчання, комплексах навчально-методичної літератури, орієнтованих на самостійну роботу студентів, і наявній інфраструктурі.

Завдання державного управління у сфері розвитку дистанційного навчання полягає в урахуванні балансу інтересів державних і місцевих органів влади й освітніх установ з метою всебічного відтворення кадрового потенціалу. Об'єктивними цілями є адекватність підготовки ЗВО фахівців за потребами ринку праці, підвищення якості підготовки, доступність і комфортність навчання. Суб'єктивними – зниження витрат навчальних закладів на організацію навчання, розширення ринку послуг.

Найважливішим у цьому напрямі є фінансовий механізм державного управління, спрямований на розвиток дистанційного навчання. Дисертант запропонував комплексний підхід до визначення соціально-економічної оцінки стану, згідно з яким визначення показників не встановлюється жорстко для всіх випадків та може виконуватися залежно від конкретних умов і пріоритету цілей. Показники пропонується групувати за суб'єктивними інтересами елементів системи.

З метою вдосконалення оцінювання розвитку дистанційного навчання в системі державного управління та задля відтворення кадрового потенціалу проведено аналіз наявних методичних підходів щодо управління. Враховуючи підвищення вимог до оперативності й адекватності державного управління розвитком дистанційного навчання, можна стверджувати, що фінансовий механізм економічного оцінювання слід розглядати в комплексі із соціальним

складником. Використання цього складника виправдано також і з позицій децентралізації управління, що часто відбувається у процесі розвитку.

Розроблена модель еволюційного розвитку дистанційного навчання, метод соціально-економічного оцінювання державного управління розвитком дистанційного навчання в системі відтворення кадрового потенціалу й заходи є спрямованими на підвищення ефективності цього процесу. Ми вважаємо, що комплексно ці пропозиції на практиці можуть стати інструментом обґрунтування роботи ЗВО в регіонах Української держави.

Аналіз зарубіжного досвіду розвитку дистанційної вищої освіти дозволяє нам визначити основні вектори її розвитку в глобальному масштабі, а також виділити її специфіку в різних країнах, виявити найбільш успішні моделі й технології, що можуть використовуватися під час розроблення авторської моделі дистанційної освіти для українських університетів.

Оборот глобального ринку дистанційної освіти, за даними компанії Global Industry Analysts, у світі в 2018 р. склав 52,6 млрд доларів, збільшившись на 32 % порівняно з 2017 р. До 2025 р. ця аналітична корпорація прогнозує зростання ринку дистанційної освіти до 107 млрд доларів на рік. Основну частку ринку дистанційних освітніх послуг сконцентровано в США, а також у країнах Європи, а оскільки ринок дистанційної освіти в цих країнах є досить розвиненим, то його щорічний приріст складає усього 7 % в Північній Америці, 12 % – у Західній Європі. На ринках дистанційної освіти, що розвиваються, спостерігається інша ситуація. Наприклад, в Азії темп щорічного приросту склав 33,5 %, Східній Європі – 23 %, Латинській Америці – 19,8 %. Аналіз, проведений компанією Ambient Insight, показує, що найбільшого зростання ринку дистанційної освіти досягли в 2018 р. країни Азії: Індія (55 %), Китай (понад 50 %), Малайзія (понад 40 %). Проте у 2017 р. Північна Америка зберігала лідерські позиції за обсягом світового ринку дистанційної освіти.

Нині у світі можна виділити 24 мегауніверситети, що активно застосовують дистанційне навчання. Із цього числа в країнах, що розвиваються, знаходиться 15 мегаЗВО із загальною чисельністю студентів 8,5 млн (понад 80 % усіх студентів мегаЗВО). Дж. Деніел пояснює цей факт тим, що “уряди все більшої кількості країн бачать у швидкій експансії вищої освіти ключовий чинник” у переході до статусу розвиненої держави.

Аналіз статистичних показників діяльності найбільших серед мегауніверситетів світу подано в таблиці.

Три мегауніверситети ведуть діяльність у Китаї та Індії. Китайський центральний телерадіоуніверситет, що заснований у 1979 р., веде підготовку більше 2 млн 700 тис. студентів; Національний відкритий університет ім. Індіри Ганді, заснований у 1985 р., навчає більше 4 млн студентів; індійський Відкритий університет Б. Р. Амбедкара працює з 1982 р., навчає більше 500 тис. студентів.

Багато студентів навчається в турецькому Університеті Анадолу (було засновано в 1958 р., чисельність студентів – понад 1 млн 945 тис.). Бангладешський відкритий університет було засновано в 1992 р., нині

чисельність студентів складає більше 650 тис. Університет Рамхамхаєнг у

Мегауніверситети світу з чисельністю студентів понад 500 тис.

Країна	Назва мегауніверситету	Рік заснування	Чисельність студентів (тис. осіб)
Китай	Китайський центральний телерадіоуніверситет (China Central Radio and TV University) http://www.crtvu.edu.cn/	1979	➤ 2700
Індія	Національний відкритий університет ім. І. Ганді (Indira Gandhi National Open University) http://www.ignou.ac.in/	1985	> 4000
	Відкритий університет ім. Б. Р. Амбедкара (Dr. B. R. Ambedkar Open University) http://www.braou.ac.in/	1982	> 500
Пакистан	Відкритий університет Алама Ікбал (Alama Iqbal Open University) http://www.aiou.edu.pk/	1974	> 1326
Індонезія	Університет Тербука (Universitas Terbuka) http://www.ut.ac.id/	1984	> 585
Таїланд	Університет Рамхамхаєнг (Ramkhamhaeng University) http://www.ru.ac.th/	1971	> 600
Бангладеш	Бангладешський відкритий університет (Bangladesh Open University) http://www.bou.edu.bd/	1992	> 650
Туреччина	Університет Анадолу (Anadolu University) http://www.anadolu.edu.tr/	1958	> 1945

Таїланді було засновано в 1971 р., чисельність студентів – понад 600 тис. Пакистанський Відкритий університет Алама Ікбал було засновано в 1974 р., чисельність студентів – понад 1 млн 326 тис. Рік заснування індонезійського Університету Тербука – 1984-й, чисельність студентів – понад 585 тис. Аналіз розвитку дистанційної вищої освіти у світі був би неповним без розгляду особливостей розвитку європейських університетів, що пропонують дистанційне навчання.

Європейську дистанційну освіту пов'язують передусім із Відкритим університетом Великобританії (Britain Open University, BOU), що спочатку провадив свою діяльність за технологіями заочного навчання СРСР.

Порівнюючи діяльність університетів Європи і США, які навчають дистанційно, можна дійти висновку, що головна відмінність північноамериканської та європейської шкіл дистанційної освіти на початковому етапі розвитку їх полягала в тому, що першу спочатку було орієнтовано на новітні освітні технології, друга ж була надбудовою над традиційною освітою. Технологічна різниця у процесі інформатизації вищої освіти між США і країнами Західної Європи почала стиратися до середини 90-х рр. XX ст., коли європейські університети розпочали активне використання сучасних ІТ. Країни Азії практично пропустили етап кореспондентського навчання, більшість із них нині використовують ІТ в освіті з використанням мережі Інтернет.

На нашу думку, для поточного рівня розвитку державного управління дистанційною вищою освітою у світі характерні такі риси:

1. Збільшення кількості упроваджених дистанційних освітніх технологій, заснованих на використанні глобальної мережі Інтернет і електронних освітніх середовищ.
2. Зростання кількості курсів, викладання яких ведеться дистанційно, щорічне збільшення кількості онлайн-університетів.
3. Усе більша орієнтованість дистанційних освітніх технологій на студентів, їхні потреби і темп життя.
4. Розширення ринку дистанційних освітніх послуг розвинених країн світу завдяки експорту їх до інших розвинених країн та країн, що розвиваються, а також затребуваності дистанційної освіти на внутрішньому ринку.
5. Дистанційна освіта – потужна і перспективна галузь економіки постіндустріального суспільства.
6. Орієнтованість дистанційних освітніх технологій найближчого майбутнього на застосування мобільних пристроїв (смартфони, планшетні комп'ютери), що дозволить говорити про розвиток мобільного дистанційного навчання.
7. Можливість із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій робити дистанційну освіту відкритою та не лише отримувати знання заради диплому про вищу освіту, але і реалізовувати принцип “навчання упродовж усього життя”.

Розвиток української дистанційної освіти багато в чому повторює тенденції світової дистанційної освіти, проте має свої специфічні особливості, пов'язані з географічним положенням країни, її великою площею, рівнем розвитку інформаційної інфраструктури і законодавства у сфері дистанційної вищої освіти.

Система державного управління освітою повинна формувати культуру поведінки в електронному просторі студентів, яка є одним із ключових складників ефективності освіти з позицій розвитку інформаційного суспільства.

Наведений аналіз дозволяє виділити такі основні індикатори ефективності освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства:

- 1) надання студентам фізичного доступу до інформаційно-телекомунікаційних технологій;
- 2) рівень комп'ютерної підготовки студентів;
- 3) навчання навичок роботи з інформацією;
- 4) система залучення в електронний мир;
- 5) виховання культури поведінки в електронному просторі.

Ці індикатори дозволяють оцінювати інформаційний механізм державного управління ефективністю освіти в умовах поширення інформаційно-телекомунікаційних технологій, і їх необхідно враховувати, проводячи соціально-економічний аналіз ефективності освіти.

У третьому розділі – *“Аналіз державного управління розвитком дистанційної освіти”* – окреслено методичні підходи до оцінювання ефективності дистанційного навчання, проаналізовано соціально-економічні механізми державного управління розвитком дистанційного навчання, проведено контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в ЗВО України.

Необхідно визначити, що сучасна інформаційна епоха викликає прискорення соціальних процесів, трансформує ціннісні орієнтири і функції соціальних груп суспільства, висуваючи особливі вимоги до рівня знань та інтелекту індивідів. Водночас цей процес трансформації відбувається на тлі глобалізаційних процесів, які додатково і не менш істотно впливають на більшість соціальних інститутів, серед яких пріоритетна роль належить інституту вищої дистанційної освіти. Серед державно-управлінських проблем дистанційного навчання абсолютною новизною (характерна для двох останніх десятиліть) відрізняються дві: проблема інтерактивного навчання з використанням електронних освітніх ресурсів (мультимедійних енциклопедій, електронних навчальних посібників, тренажерів та ін.); проблема організації ефективного зворотного зв'язку з використанням телекомунікаційних мереж.

У дисертаційній роботі подано результати узагальнення державно-управлінських теоретико-прикладних досліджень та статистичних матеріалів, публікацій вітчизняних і зарубіжних учених та результати аналізу сучасного етапу реформування системи вищої освіти. Відповідно до цього було визначено різнобічний розгляд питання, що пов'язано з тенденціями розвитку вищої освіти в Україні з урахуванням реалій інформаційного суспільства і вимог модернізації. За результатами авторських соціологічних досліджень було встановлено, що глобалізаційні процеси потужно впливають на українську систему освіти, приводячи до безальтернативної необхідності її модернізації, що передусім включає упровадження інноваційних ІТ в освітній процес, зокрема і в дистанційне навчання.

Розвиток дистанційного навчання усуває негативні моменти, що погіршують умови навчання, роблячи навчання за заочною формою й “виїзною” технологією непривабливими.

Для прийняття подальшого управлінського рішення щодо нововведення відповідно до розглянутих раніше висунутих положень необхідно врахувати наступне. По-перше, господарська практика, що існує, робить розглянуту інформацію багато в чому умовною. По-друге, враховуючи, що ПЕВМ значною мірою недовикористовуються потужності часу дії; швидке моральне зношування створює в технологічному ланцюзі “вузькі місця”; немає реальної зацікавленості в напрузі чинностей і використанні всіх резервів, стає зрозумілим той факт, що куратори, як правило, надають дані, використовувані для розрахунків, не за реальною можливістю нововведення, а з “запасом” (з урахуванням “дефіциту” своїх інтересів і ресурсів). А оскільки можливості та дійсна результативність занижуються, то занижується й розрахунковий економічний ефект.

Тому можна виділити такі елементи соціально-економічного ефекту упровадження дистанційного методу навчання:

1. Полегшується пошук ресурсів, усуваються відрядження.
2. З'являється можливість індивідуальної організації процесу навчання.
3. Підвищується привабливість навчання, підвищується кваліфікація (професорсько-викладацький склад використовує нові методики викладання).
4. Розрахунки показують, що розвиток дистанційного навчання дає позитивний соціально-економічний ефект, виходить, його упровадження є економічно обґрунтованим.

Причому, вимірюючи соціально-економічний ефект цієї інновації розвитку, ми не розраховували повної вартості послуги, а лише враховували мінливі статті витрат. Це викликано тим, що подібний спосіб, як показала практика декількох десятиліть, цілком адекватно відображає повну величину ефекту, що найбільш простий і економічний. Тому немає причин від нього відмовлятися.

Аналіз залежностей підтверджує зниження витрат на навчання при розвитку дистанційної освіти за рахунок як збільшення чисельності студентів, так і збільшення відстані від ЗВО.

У зв'язку з цим автор проаналізував характерні особливості дистанційного навчання в сучасній вищій школі, що зумовлюють його переваги і недоліки, та зробив ретроспективний аналіз державного управління розвитком дистанційної освіти у світі, а також зарубіжного досвіду, виявивши затребуваність технологій дистанційного навчання серед зарубіжних студентів і значний рівень упровадження їх в іноземних університетах.

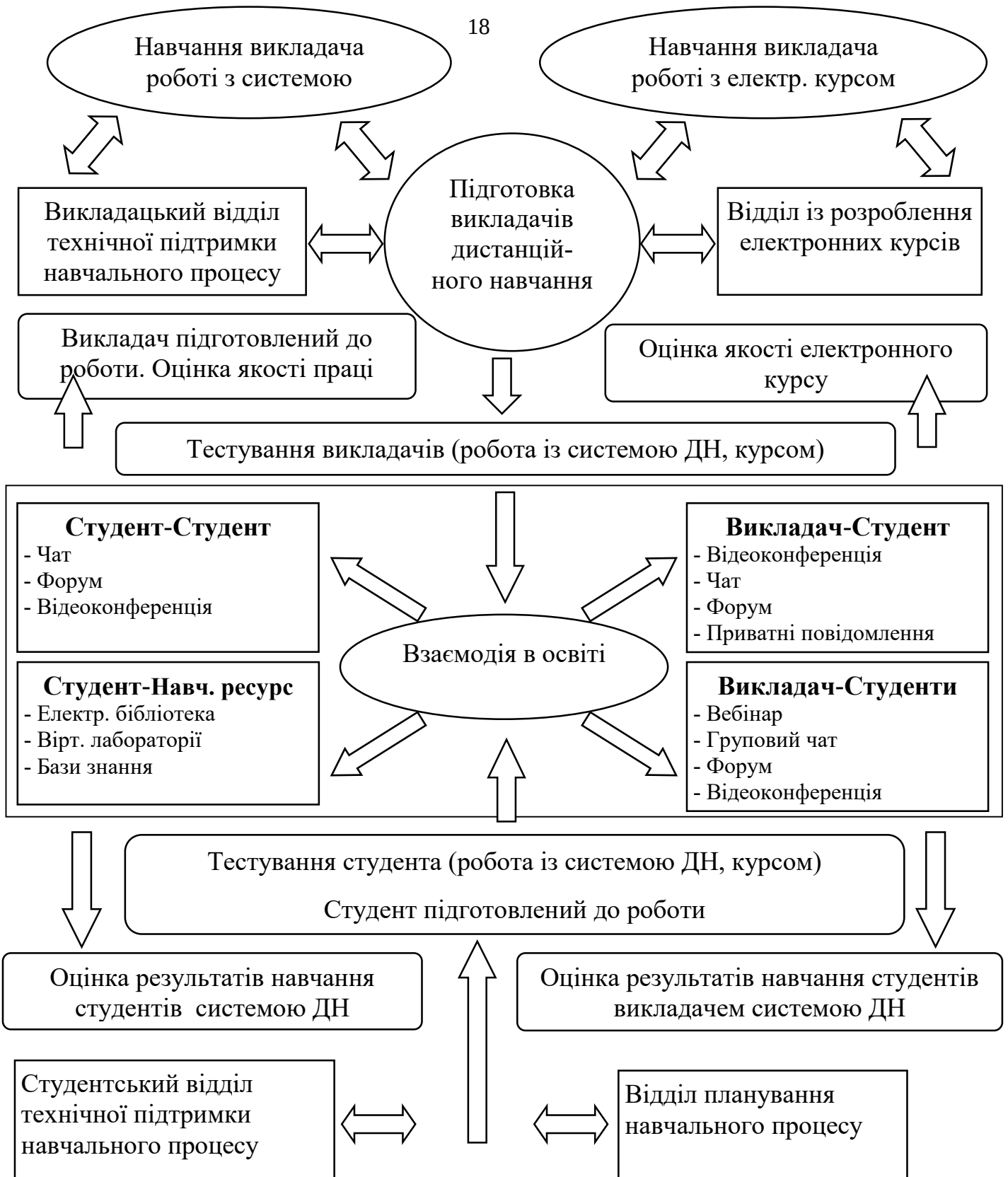

Рис. 2. Аналіз основних векторів розвитку державного управління дистанційним навчанням (ДН)

Проведене дисертаційне дослідження дозволило накреслити основні вектори зростання ефективності дистанційної освіти, передусім через розроблення моделі дистанційного вищої освіти для сучасних українських

університетів, що перебувають у процесі модернізації та функціонують в умовах розширення освітнього простору і зростання конкуренції (рис. 2).

Тож глобалізація освіти впливає на функціонування сучасного інформаційного суспільства, зумовлюючи появу нового типу соціокультурної реальності, у якій рівень вченості індивіда є основою його благополуччя. Поняття “глобалізація освіти” є складним конструктом, що включає елементи різних освітніх систем, інтегрованих в єдине ціле.

У цьому дослідженні глобалізація освіти трактується як процеси трансформації в освіті під впливом змін в економічній, соціально-культурній, політичній і техногенно-екологічній сферах, що полягають у поступовій детермінації традиційних освітніх систем та інтеграції їх у загальносвітову освітню систему. Авторське трактування цієї дефініції потребує аналізу всіх її елементів з метою визначення їхнього теоретичного і практичного значення, а також міри впливу їх на розвиток соціального інституту освіти.

Визначено, що глобалізаційні процеси активно впливають на модернізацію систем вищої освіти в усьому світі завдяки таким їхнім сутнісним рисам: формування в людей нового типу мислення і нових ціннісних орієнтацій; зростання вимог до рівня фахівців; поява загальносвітових культурних трендів; посилення впливу економіки знання; інтенсифікація міжнародної співпраці; активний розвиток інформаційних і комунікаційних технологій. Реформування вітчизняної системи вищої освіти є безальтернативною необхідністю в реаліях інформаційного суспільства, дозволяючи українським університетам успішно інтегруватися у світовий освітній простір.

Процес модернізації української вищої освіти має на увазі активне використання ІТ і засобів організації навчального процесу, до яких у першу чергу відносяться технології дистанційного навчання студентів. Згідно з отриманими результатами авторського наукового дослідження, нині на ринку освітніх послуг затребувано дистанційні технології навчання у вищій школі; сучасні державні університети усвідомлюють важливість дистанційної освіти як додаткової конкурентної переваги; більшість досліджуваних ЗВО використовують освітні середовища, що функціонують у мережі Інтернет, які дозволяють навчати студентів. Критики дистанційної освіти заявляють, що якість її не може бути порівнянною навіть із заочною освітою, а подібні освітні технології дозволяють лише отримати диплом із мінімальним вкладенням сил і засобів, без придбання фактичних знань. Низька якість дистанційної освіти, на думку низки фахівців, можна пояснити відсутністю якісних методик дистанційного викладання, середньою якістю електронних курсів, а також самих електронних освітніх середовищ. Окрім низької якості отримуваних знань, супротивники дистанційної освіти відзначають, що вона є освітою не для всіх груп студентів, пов'язуючи це з необхідністю постійного самоконтролю й самодисципліни з боку студентів у процесі навчання. Водночас відсутність безпосереднього спілкування між викладачем і студентом виключає можливість виховання студентської особи, а знання, що передаються дистанційно, втрачають емоційне забарвлення, що знижує рівень зацікавленості студента в навчанні.

Виявлено основні тенденції розвитку вищої освіти в умовах її реформування, що включають: зростання рівня інформатизації освіти і застосування дистанційних освітніх технологій; інтеграцію сучасної вищої освіти в ринкові стосунки; загострення конкуренції між університетами на ринку освітніх послуг у зв'язку з демографічною ситуацією, що склалася; нарощування експорту освітніх послуг провідними ЗВО України до країн Співдружності незалежних держав (СНД) на пострадянському просторі; зростання співпраці між вітчизняними та закордонними навчальними закладами у сфері дистанційного навчання.

У четвертому розділі – *“Шляхи удосконалення механізмів державного управління розвитком дистанційної освіти”* – визначено сучасні напрями удосконалення нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання, охарактеризовано необхідність програм додаткової освіти на дистанційній основі як складника неперервної освіти України, окреслено напрями удосконалення організаційного механізму державного управління упровадженням дистанційного навчання.

Завдяки проведеному аналізу та розробленим пропозиціям можна констатувати, що завдання державного управління розвитком дистанційного навчання полягає в урахуванні балансу інтересів державних і місцевих органів влади і освітніх установ з метою всебічного відтворення кадрового потенціалу. Об'єктивними цілями є адекватність підготовки ЗВО фахівців до потреб ринку праці, підвищення якості підготовки, доступність і комфортність навчання. Суб'єктивними – зниження витрат ЗВО з організації навчання, розширення ринку послуг.

Найважливішим механізмом вирішення завдання державного управління розвитком дистанційного навчання є питання про стан об'єкта управління. У роботі запропоновано комплексний підхід до визначення соціально-економічної оцінки стану, згідно з яким визначення показників не встановлюється жорстко для всіх випадків, а виконується залежно від конкретних умов і пріоритету цілей. Показники пропонується групувати за суб'єктивними інтересами елементів системи.

З метою вдосконалення оцінювання розвитку дистанційного навчання в системі відтворення кадрового потенціалу проведено аналіз чинних механізмів державного управління. Враховуючи підвищення вимог до оперативності й адекватності державного управління розвитком дистанційного навчання, можна стверджувати, що механізм економічного оцінювання слід розглядати в комплексі з соціальним складником. Використання цього складника є виправданим також і з позицій децентралізації управління, що часто відбувається у процесі розвитку.

Розроблено й апробовано методику оцінювання ефективності вищої освіти в умовах поширення дистанційного навчання, що ґрунтується на системі виділених автором критеріїв, таких як вартість освітніх послуг, затребуваність і розмір заробітної плати випускника, соціального і територіального охоплення, можливість реалізації принципів безперервної освіти, комп'ютерна й інформаційна підготовка студентів, яка включає:

розвиток позитивного іміджу дистанційної освіти з метою вирівнювання стартових шансів успішного працевлаштування випускників традиційних і дистанційних ЗВО;

організацію навчального процесу в дистанційній освіті з активним використанням мережевих технологій для посилення взаємодії викладачів і студентів, а також студентів різних навчальних центрів між собою, з метою сприяння приросту соціального капіталу студентів;

навчання студентів основних навичок роботи з інформацією як найбільш затребуваного вміння в економіці знань інформаційного суспільства;

розвиток високої інформаційної культури студентів, передусім – етики поведінки в електронному просторі.

Об'єктивні потреби розвитку сучасного суспільства зумовили створення й розвиток дистанційної освіти як принципово нової форми організації освітнього процесу. Упродовж століть освіта залишалася найбільш консервативною сферою людської діяльності, найменш схильною до змін: обсяг знань постійно зростає, а технологія передачі інформації залишалася незмінною. Нині Україна отримує історичний шанс реалізувати свій найбагатший інтелектуальний потенціал при створенні високотехнологічної системи дистанційної освіти.

Ураховуючи сучасні вимоги, система освіти має бути високоефективною і доступною кожному жителю України і країн СНД без яких-небудь дискримінаційних умов і обмежень. Відповідно до потреб громадян повинен здійснюватися безперервний процес навчання й виховання широких верств населення країни не лише з “імпортом”, але і з “експортом” освіти, її високою мобільністю й варіативною, з використанням дистанційних, зокрема й віртуальних, комп'ютерних, інформаційних та інших сучасних освітніх технологій. Ідеться про створення системи вітчизняної дистанційної освіти, яка практично може вивести нашу країну в лідери. Основу цієї системи повинні скласти науково обґрунтовані засоби навчання, якісні дидактичні продукти, новітні досягнення в ІТ. У разі виконання цих вимог дистанційна освіта здатна виконати свою прогресивну роль.

За результатами дисертаційного дослідження було нагромаджено практичний досвід із розроблення власних програмних продуктів, які автор класифікує так:

- освітні програми у вигляді навчальних курсів, розділів, із дидактичним блоком, що включають інформаційний і контрольний вбудовані цикли;
- інформаційно-довідкові версії електронних підручників;
- контрольні системи, що містять банки тестувальних матеріалів із конкретних навчальних дисциплін;
- електронні версії лабораторно-практичного циклу.

Роботу з упровадження в навчальний процес дистанційних технологій пропонується розділити на декілька етапів залежно від матеріально-технічної бази і готовності навчально-методичного оснащення.

Окрім цього, упровадження дистанційних технологій у навчання сприяло створенню електронної бібліотеки підручників для системи дистанційної освіти.

Створення бази даних дозволяє вирішувати цілу низку завдань:

- швидкість і простота пошуку, миттєвий перехід між документами за посиланнями, можливість ведення власних документів, інструментарій друку і редагування дозволяє раціонально організувати навчання в умовах дистанційних технологій;
 - постійно нагромаджується, оновлюється, а також систематизувалося методичне забезпечення дистанційного навчання на різних рівнях навчання;
 - студент будь-якої форми навчання самостійно може вибрати викладача-консультанта з необхідного предмета, оцінити його методичний рівень на основі наявного інформаційного матеріалу;
 - проглянути методичне оснащення будь-якого відділення, спеціальності, предмета;
 - вибрати будь-яке навчально-методичне забезпечення, навчально-практичний посібник із предмета з урахуванням автора посібника;
 - проглянути каталог електронної бібліотеки підручників;
 - увійти до електронної бібліотеки підручників, навчальних посібників;
 - отримати будь-яку інформаційну довідку про методичне забезпечення спеціальності;
 - ознайомитися з будь-якими освітніми програмами навчального закладу.
- Окрім задоволення пошуково-інформаційних потреб студентів, слухачів, така база даних вирішує завдання управлінського характеру:
- легко аналізується рівень методичного оснащення в будь-якому навчальному підрозділі за формами навчання;
 - здійснюється моніторинг науково-методичної роботи викладацького складу.

Власне програмне забезпечення легко адаптується до нових освітніх програм, легко модифікується, поповнюється, оскільки авторами є члени викладацького колективу у співпраці зі студентами. Визначено, що домінантне становище на ринку освітніх послуг належатиме структурам, що забезпечують: підготовку затребуваних на ринку праці конкурентоспроможних фахівців і здатність легко маневрувати викладацькими ресурсами, маючи необхідну гнучкість в організації освітнього процесу при збереженні за провідними кафедрами ЗВО наукового і методичного контролю якості освітніх послуг; реалізацію можливості надання освітніх послуг для дорослих у рамках різних форм освіти і з використанням традиційних та інноваційних технологій навчання; широкі можливості у просуванні освітніх послуг до їхніх споживачів і високу конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг, що досягається за рахунок оптимізації невиробничих витрат.

У роботі висловлено думку, що організація системи дистанційного навчання з інноваціями ІТ повинна передбачати:

- розроблення принципів і механізмів педагогічних технологій колективної роботи розподілених груп користувачів для організації навчального процесу;

- створення регіональних центрів колективного користування в режимі віддаленого доступу;
- забезпечення інтерактивності процесу навчання;
- розроблення й упровадження багатофункціональних інтегрованих інформаційних систем на різних платформах тощо.

Розглядаючи питання інформатизації дистанційного навчання, не можна забувати і про його якісну ефективність, яка залежить від таких складників:

- творчої взаємодії викладача і студента;
- використовуваних при цьому педагогічних технологій;
- раціональності розроблених методичних матеріалів і способів доставки їх;
- багатофункціональності зворотного зв'язку;
- ефективності процесуально орієнтованого навчання.

Інакше кажучи, успішність і ефективність дистанційного навчання великою мірою залежать від використовуваних засобів для його організації, якості використовуваних матеріалів і майстерності педагогів, які беруть участь у цьому процесі.

Сучасна модель дистанційного навчання органічно вбирає в себе як традиційні, так і інноваційні технології навчання, зокрема комп'ютерні й інтернет-технології. В Україні особливо актуальна організація дистанційного навчання на базі комп'ютерних комунікацій і служб Інтернету. Нами визначені такі позитивні особливості подібного навчання :

- відсутність часових обмежень – навчальні матеріали можуть бути отримані й вивчені в будь-який слушний час; викладач і студенти можуть контактувати без прив'язки до суворого розкладу;
- відсутність просторових обмежень – матеріали можна отримувати і відправляти незалежно від географічного місцезнаходження;
- синхронне спілкування й використання діалогових форм, що вимагають одночасної участі у процесі навчання студента і викладача;
- асинхронне спілкування й використання діалогових форм, що не вимагають одночасної участі у процесі навчання студента і викладача;
- лінійна і нелінійна форми навчання – навчання може бути структуроване як викладачем, так і студентом; використання як текстових, так і гіпертекстових форм навчання.

Державне управління формуванням дистанційного навчання як компонента освітнього процесу будується на певних теоретичних положеннях, практичному досвіді, методологічних принципах. Основною умовою для успішного упровадження системи дистанційного навчання у процесі підготовки фахівців є людський чинник.

Адже дистанційне навчання – це процес взаємопов'язаної діяльності викладача і студента, який плине в рамках навчально-освітньої системи. При цьому процес навчання включає цільову, змістовну, процесуальну, психологічну, логічну і матеріально-технічну сторони. До центру уваги ставиться діяльність викладача, що враховує закономірності вчення і є спрямованою на організацію діяльності студента із засвоєння ним змісту

навчання на необхідному рівні. Викладач ставить дидактичне завдання, проектує і реалізує дидактичну систему, адекватну до закономірностей пізнавальної діяльності.

У п'ятому розділі – *“Концептуальні засади державного управління розвитком дистанційної освіти”* – схарактеризовано напрями формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням, окреслено особистісно орієнтовані технології інформаційного механізму державного управління розвитком дистанційного навчання, сформовано модель розвитку дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації.

Розроблено й апробовано методика оцінювання ефективності вищої освіти в умовах поширення ІТ та дистанційного навчання, що ґрунтується на системі виділених автором критеріїв: вартість освітніх послуг, затребуваність і розмір заробітної плати випускника, соціальне і територіальне охоплення, можливість реалізації принципів безперервної освіти, комп'ютерна й інформаційна підготовка студентів.

Виявлено, що дистанційна освіта надає студентам можливість дефіцитного фізичного доступу до ІКТ, підвищує рівень комп'ютерної підготовки і створює мотивації до конструктивного використання ІТ.

На основі емпіричних досліджень виявлено, що нині в Україні традиційна освіта не сприяє підвищенню інформаційної грамотності та розвитку в студентів культури поведінки в електронному просторі, що розуміється як дотримання авторських прав та усвідомлення проблем електронної злочинності й поширення неправдивої інформації.

Результати проведених досліджень дозволяють сформулювати такі пропозиції з удосконалення механізмів державного управління розвитком дистанційної освіти:

розвиток позитивного іміджу дистанційної освіти з метою вирівнювання стартових шансів успішного працевлаштування випускників традиційних і дистанційних ЗВО;

організація навчального процесу в дистанційній освіті з активним використанням мережевих технологій для посилення взаємодії викладачів і студентів, а також студентів різних навчальних центрів між собою, з метою сприяння приросту соціального капіталу студентів;

навчання студентів основних навичок роботи з інформацією як найбільш затребуваного вміння в економіці знань інформаційного суспільства;

розвиток високої інформаційної культури студентів, і передусім – етики поведінки в електронному просторі.

Об'єктивні потреби розвитку сучасного суспільства зумовили створення й розвиток дистанційної освіти як принципово нової форми організації освітнього процесу. Упродовж століть освіта залишалася найбільш консервативною цариною людської діяльності, найменш схильною до змін: обсяг знань постійно зростав, а технологія передачі інформації залишалася незмінною. Нині Україна отримує історичний шанс реалізувати свій найбагатший інтелектуальний потенціал, створюючи високотехнологічну систему дистанційної освіти.

З огляду на сучасні вимоги система освіти має бути високоефективною і доступною кожному жителю України. Ідеться про створення системи вітчизняної дистанційної освіти, яка практично може вивести нашу країну в лідери. Основу цієї системи повинні складати науково обґрунтовані засоби навчання, якісні дидактичні продукти, новітні досягнення в ІТ. У разі виконання цих вимог дистанційна освіта здатна виконати свою прогресивну роль.

Розроблений мультикритеріальний підхід до оцінювання ефективності вищої освіти, що враховує економічні, соціальні й інформаційні критерії, дозволив провести комплексне оцінювання використання методів дистанційного навчання у вищій школі на основі як статистики, що існує, так і думок учасників освітнього процесу.

Введено поняття “інформаційна ефективність вищої освіти”, що дозволяє аналізувати ефективність підготовки студента до майбутньої професійної діяльності в інформаційному суспільстві. Це операціоналізовано через такі показники: надання студентам фізичного доступу до інформаційних систем, рівень комп'ютерної підготовки студентів, навчання навичок роботи з інформацією, система залучення до електронного світу і виховання культури поведінки в електронному просторі.

Однією з головних проблем розвитку дистанційного телекомунікаційного навчання визначено створення нових методів і технологій навчання, що відповідають телекомунікаційному середовищу спілкування, зумовлюючи вдосконалення технології дистанційного навчання, розроблення процесів автоматизованого формування оптимальної блоково-модульної структури інформаційного базису інтерактивних адаптивно-навчальних технологій. Наведені в роботі результати дозволили підвищити ефективність розроблення й функціонування програмно-інформаційних засобів для систем інтерактивного дистанційного навчання.

Проведено формалізацію процесу інтерактивного навчання на базі моделі оптимізації формування інформаційного базису інтерактивних адаптивно-навчальних технологій.

За результатами аналізу узагальнено наявний досвід побудови систем освітнього моніторингу і розроблено узагальнену схему організації контролю якості підготовки студентів на основі тестової технології.

На основі аналізу організації контролю якості підготовки висококваліфікованих фахівців у регіоні зазначено можливість її раціоналізації шляхом створення єдиної служби вимірів, що надає аналітичну інформацію для всіх рівнів управління, за таких умов:

- узгодження всіх дійових систем забезпечення контролю;
- використання стандартної форми контролю;
- розроблення єдиної технології підготовки контрольних матеріалів з урахуванням чинних державних освітніх стандартів, включаючи їхні регіональні компоненти.

З урахуванням специфіки служби освітнього моніторингу конкретного регіону, ресурсної бази, адміністративного поділу, спеціалізації тощо

запропоновано схему організації в системі інформаційного навчання, яку може бути застосовано в будь-якому регіоні.

Як перспективи розвитку цього напрямку досліджень зазначено низку нових аспектів використання систем дистанційного навчання, що виникають у зв'язку з реформою вищої освіти, що відбувається, зокрема у зв'язку з переходом на кредитну систему навчання.

Запропоновано методику оцінювання якості освітньої послуги, що базується на аналізі приросту знань, умінь і навичок студентів у процесі навчання. На відміну від прийнятої системи оцінювання залишкових знань випускників, використання цієї методики дозволяє оцінювати внесок освітнього середовища за рахунок порівняння знань студентів першого і останнього курсів і врахування первинної різниці в рівні підготовки абітурієнтів.

Поява мережі Інтернет дала змогу переходу від комп'ютерної мультимедійної моделі навчання до комп'ютерної моделі дистанційного навчання на базі інтернет-технологій.

Комп'ютерна модель навчання на базі інтернет-технологій об'єднала в собі достоїнства попередніх моделей дистанційного навчання, а її найважливішою перевагою стала поява електронних освітніх середовищ на базі мережі Інтернет, які об'єднують викладачів, студентів, а також необхідні освітні ресурси в єдиний цикл. На думку канадського дослідника Т. Маккі, "саме інформаційні технології створили можливості для студентів і викладачів оцінити процес і цілі дистанційного навчання в новому світі. Доступ у глобальну мережу Інтернет змінив підхід викладача до своєї професійної діяльності, дозволив поєднувати різні методи навчання й ефективні практики. Тепер інформація, з одного боку, є унікальною, а з іншого – вона не має меж для поширення. Студенти, у свою чергу, отримали можливість ефективної комунікації один з одним, зараз вони мають величезний обсяг інформації, що допомагає їм у навчанні. Ця модель навчання є контрольованою студентом, оскільки студент сам може управляти освітнім процесом, а також відстежувати його ефективність і свій прогрес.

Модель дозволяє здійснювати миттєвий зворотний зв'язок між викладачами і студентами, а також має можливості спілкування не лише в режимі чату, але і за допомогою повноцінного відеозв'язку (як індивідуального, так і в режимі відеоконференції). Максимальна інтерактивність дозволяє студентам самостійно вибирати ритм, час, місце навчання (оскільки Інтернет доступний практично всюди). Таким чином, студенти, які навчаються дистанційно з використанням інтернет-технологій, у будь-який час можуть звернутися за необхідною консультацією до свого викладача (тьютора, коуча), а також до інших студентів. Отже, можна дійти висновку про те, що з урахуванням викликів глобалізації й поточного рівня розвитку комп'ютерної техніки і телекомунікацій найбільш ефективною моделлю дистанційної освіти є модель, що ґрунтується на комп'ютерній моделі дистанційного навчання з використанням сучасних інтернет-технологій.

Тож модернізація системи освіти в умовах інформаційного суспільства, що формується, повинна розвиватися в різних напрямках, зокрема і в напрямі створення й розвитку специфічних освітніх послуг, покликаних забезпечувати

потреби населення у формуванні стартового капіталу вертикальної мобільності, отриманні знань і вмінь, затребуваних економікою. До таких освітніх послуг відноситься дистанційна освіта, що набуває все більшого поширення, зокрема і в сучасній Україні. Нині важливо визначити, наскільки якісною є подібна послуга, у якому ступені вона відповідає, з одного боку, потребам та інтересам споживачів, а з іншого – інтересам економіки знань, що формується в нашій країні.

Реалізація визначеної освітньої моделі дистанційної вищої освіти припускає використання спеціалізованих комп'ютерних навчальних середовищ із характерною для них взаємодією між студентами і викладачами, студентом та іншими студентами, а також між студентами і навчальним матеріалом, поданим в електронному вигляді. Для аналізу електронних освітніх середовищ, що існують, вживаних у сучасних українських ЗВО, сформовано базові принципи їхньої роботи, які об'єднано в шість груп: метапринципи функціонування, технічні принципи функціонування, змістовні принципи функціонування, принципи попередньої підготовки людських ресурсів, принципи верифікації й оцінювання роботи людських і технічних ресурсів, принципи взаємодії та зворотного зв'язку (рис. 3).

Групу метапринципів функціонування електронного освітнього середовища названо так унаслідок того, що вона є фундаментальною пропонованою моделлю, яку покладено в основу повністю дистанційної освіти у вищій школі. Ця група складається з відомих принципів навчання студента в будь-який слушний час і в будь-якому зручному для нього місці, що дозволяє не завершувати процес навчання, а продовжувати його упродовж усього життя. Ми вважаємо за необхідне також додавання в цю групу і принципу відповідності освіти до вимог сучасного життя. Якщо порушення перших трьох вказаних принципів, на думку автора цього дослідження, не дозволить говорити про можливість дистанційного навчання сучасного студента, то невідповідність до четвертого принципу ставить під загрозу доцільність самого процесу навчання.

Результати роботи пропонованої моделі дистанційної освіти студентів рекомендується поділити за кількома напрямками. Основним напрямом, безумовно, є результат, який отримують студенти після завершення навчання в освітньому середовищі (здобуття освіти), до цього напрямку також віднесено загальне підвищення рівня вченості, задоволеність процесом навчання, можливість працевлаштування на престижну роботу, уміння самостійно мислити і приймати життєво важливі рішення. Упровадження цієї моделі припускає отримання позитивних результатів для самих університетів, таких як зростання фінансових показників за рахунок навчання більшої чисельності студентів і експорту освіти до інших регіонів і країн, отримання нового досвіду роботи, що, у свою чергу, приводить до подальшого вдосконалення системи дистанційної освіти. Третім результативним напрямом є зростання загального культурного рівня населення за рахунок появи можливості доступної освіти, а також зниження рівня соціальної напруги, викликаній проблемами соціалізації громадян через недостатній рівень освіти. До четвертого напрямку автор

Група метапринципів функціонування 1. Принцип навчання в будь-який слушний для студента час. 2. Принцип навчання в будь-якому зручному для студента місці. 3. Принцип освіти крізь усе життя. 4. Принцип відповідності освіти до вимог сучасності	Група технічних принципів функціонування 1. Принцип юзабіліті електронного середовища. 2. Принцип надійності середовища у процесі роботи. 3. Принцип захищеності середовища від зовнішніх загроз. 4. Принцип доступності електронного освітнього середовища з різних платформ	Група змістовних принципів функціонування 1. Принцип розроблення й використання якісних мультимедійних електронних курсів. 2. Принцип забезпечення доступності електронних бібліотек, баз даних із додатковими навчальними матеріалами
--	--	---

**Принципи функціонування якісного
електронного освітнього середовища для
дистанційного навчання у вищій школі**

Група принципів попередньої підготовки людських ресурсів 1. Принцип попередньої підготовки викладача до роботи з електронним освітнім середовищем і курсом. 2. Принцип попередньої підготовки студента до роботи електронного освітнього середовища і курсу	Група принципів верифікації та оцінювання роботи людських і технічних ресурсів 1. Принцип перевірки і оцінки результатів навчання 2. Принцип перевірки і оцінки роботи викладача. 3. Принцип оцінки якості електронного середовища і 4. Принцип оцінки роботи служб технічної підтримки	Група принципів взаємодії і зворотного зв'язку 1. Принцип зворотного зв'язку між усіма суб'єктами електронного освітнього середовища. 2. Принцип взаємодії між викладачем, студентом, службою технічної підтримки, керівництвом ЗВО
--	--	--

Рис. 3. Базові принципи роботи електронних освітніх середовищ сучасних українських ЗВО

зараховує вирішення проблеми нерівного доступу населення до освітніх послуг. Отже, у разі подальшого розвитку дистанційної вищої освіти жителі провінції та великих столичних міст матимуть рівні освітні можливості.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми, що полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій щодо оптимізації напрямів державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Результати проведених досліджень уможливають отримання таких висновків:

1. Охарактеризовано державне управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства. У ході проведеного дослідження оцінено на основі системного й концептуально-порівняльного підходів напрями державного управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства на основі нових організаційних форм у дистанційному навчанні, які пов'язано з використанням інформаційних і комунікаційних технологій та дидактичного потенціалу, що може бути реалізовано із використанням електронних освітніх ресурсів і широким застосуванням інформаційно-телекомунікаційних технологій для постійного моніторингу освітнього процесу, використовуваних не як засіб досягнення мети, а як спосіб інтенсифікації навчального процесу.

Обґрунтовано, що дистанційна освіта є інноваційною системою навчання, здатною підлаштовуватися під задоволення запитів як у звичайних, так і в особливих освітніх потребах відповідно до тенденції громадського розвитку.

2. Досліджено та систематизовано особливості кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України. Визначено пріоритетні напрями розвитку кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України через запропоновану систему рекомендацій з інтенсифікації навчального процесу, а також підготовки викладачів до роботи дистанційно, що дозволяють застосовувати їх у практичній діяльності викладачів ЗВО, організаторів навчального процесу в системі дистанційної освіти. Адже дистанційну освітню технологію ми розглядали як систему методів, засобів і форм самостійного відтворення та реалізації заданого змісту освіти, яка забезпечує стійке отримання знань, умінь і навичок від викладачів із використанням новітніх ІТ-розробок. Адаптація особи до нових умов навчання в разі дистанційної моделі освіти здійснюється, головним чином, через розвиток таких якостей викладача та студента, як комунікабельність, ініціативність, самостійність, уміння цілісності викладу думки, відповідальність і самоконтроль.

3. Проведено комплексний аналіз зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти. Схарактеризовано систематизацію теоретико-методологічного інструментарію зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти через упровадження принципів відкритої освіти, вирішення проблеми доступності вищої освіти, появи відкритих університетів задля зниження соціальної напруги. Аналіз системи державного управління освітнім середовищем зарубіжних країн дозволив застосувати інтелектуальні системи, оскільки саме їх орієнтовано на вирішення завдань, що важко формалізуються. Управління системами цього класу здійснюється за рахунок гнучких зворотних зв'язків, що утворюють замкнену структуру. Практика державного управління дистанційною освітою цього разу є сукупністю технічних, організаційно-методичних і нормативно-правових заходів, які формують сприятливі перспективи для якнайповнішого використання достоїнств нової моделі освіти, а також її адаптації до реальних потреб українських студентів.

4. Визначено основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства. На основі дослідження проблематики

окреслено основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства як цілісної системи принципів ефективного функціонування структур дистанційної освіти, що включає принцип легітимності структур дистанційної освіти, культурно-генеративний принцип, принцип узгодженості соціально-універсальної та особистісної орієнтації дистанційної освіти, принцип суб'єктності технологій дистанційного навчання, принцип професійної підготовки в структурах дистанційної освіти.

Запропоновано конкретну технологію управління, що регулює систему дистанційної освіти за рахунок гнучких зворотних зв'язків, включаючи вдосконалення дистанційної моделі освіти; організацію освітніх потреб студентів; розвиток адаптивних якостей особи студента; створення умов для апробації та розвитку дистанційної моделі. У ході дослідження розкрито складники ефективного упровадження, що формують сприятливі перспективи якнайповнішого використання достоїнств дистанційної моделі освіти, а також адаптації її до реальних потреб студентів.

5. Систематизовано наукові підходи до вдосконалення соціально-економічних механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання. Визначено, що дистанційна модель потребується певною групою студентів не за всіма її відмітними ознаками. Потенціал дистанційної моделі освіти, що задається тактичними потребами студентів, потребується частково; до числа потреб, що повністю реалізуються, відносяться потреби: в академічній мобільності, фінансовій доступності здобуття освіти, відсутності конкурсного прийому і вікового цензу, своєчасній модернізації та модифікації навчального матеріалу; неповністю затребуються потреби в індивідуальному навчальному плануванні та “живому” спілкуванні з викладачем; незатребуваними залишаються потреби у використанні сучасних ІКТ у навчальній діяльності й “самостійному” навчанні.

6. Здійснено контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в ЗВО України та на основі комплексного підходу визначено соціально-економічні оцінки затребуваності дистанційного навчання, що ґрунтуються на розгляді системи відтворення кадрового потенціалу в цілому, з урахуванням інтересів усіх її складників. Розкрито складники ефективного упровадження, що формують сприятливі перспективи для якнайповнішого використання достоїнств дистанційної моделі освіти, а також адаптації її до реальних потреб студентів.

7. Окреслено сучасні напрями удосконалення нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання через упровадження нових організаційних форм і технологій дистанційного навчання, які тісно пов'язано із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних технологій, що мають значний дидактичний потенціал. Цей потенціал може бути успішно реалізовано в дистанційному навчанні. Інформаційно-телекомунікаційні технології забезпечують використання електронних освітніх ресурсів (мультимедійні енциклопедії, електронні навчальні посібники, тренажери та ін.) і організацію надання навчального матеріалу, моніторингу навчального процесу й ефективного зворотного зв'язку

з використанням телекомунікаційних мереж. Певний внесок ці технології можуть зробити в організацію мережевої взаємодії між учасниками навчального процесу, певною мірою сприяючи формуванню фахового співтовариства студентів.

8. Визначено шляхи вдосконалення організаційного механізму державного управління упровадженням дистанційного навчання, що включають активне використання ІТ і, на відміну від британської і американської моделей, можуть здійснюватися в будь-якій формі, яка дозволяє управляти системою дистанційної освіти за рахунок гнучких зворотних зв'язків; способи задоволення освітніх потреб студентів; розвиток адаптивних якостей особи студента; створення умов для апробації та розвитку дистанційної моделі. Застосування нових організаційних форм і технологій дистанційного навчання забезпечує соціально-економічну ефективність дистанційного навчання в разі реалізації повної, цілісної системи принципів якості освіти.

9. Обґрунтовано засоби та механізми формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційного навчання. Розроблено мультикритеріальний підхід до оцінювання ефективності механізмів формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням, що враховує економічні, соціальні й інформаційні критерії, який дозволив провести комплексне оцінювання використання методів дистанційного навчання у вищій школі на основі як статистики, що існує, так і думок учасників освітнього процесу.

10. Розроблено модель розвитку дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації. Сформульовано та науково обґрунтовано функціонально-цільову модель механізмів державного управління розвитком дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації через процедуру соціально-економічного оцінювання ефекту розвитку дистанційного навчання, упровадження якого забезпечує обґрунтування роботи в системі відтворення кадрового потенціалу, та як концепт модернізації системи освіти, що ґрунтується на методології управління в інформаційному суспільстві, якому притаманна специфічна інформаційно-технологічна основа. Схарактеризовано емпіричні показники стану дистанційної моделі освіти, що вказують на необхідність її формування з урахуванням великої кількості взаємопов'язаних параметрів системи і цілеспрямованості державно-управлінської діяльності.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації
Монографії:

1. Хмиров І. М. Державне управління розвитком дистанційної освіти в Україні: методологія, теорія та практика : монографія. Харків : БУКЛАЙН, 2020. 283 с.

Статті в наукових фахових виданнях з державного управління:

2. Хмиров І. М., Домбровська С. М., Левчук В. Г. Державне регулювання інформатизацією українського суспільства // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. Вип. 1 (8). С. 312–318.
3. Хмиров І. М. Державне регулювання сучасною практикою дистанційного навчання // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. Вип. 2 (9). С. 176–183.
4. Хмиров І. М. Міжнародний досвід державного управління якістю електронного навчання у системі вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С. 323–330.
5. Хмиров І. М. Роль і значення державного управління електронним навчанням у сучасних умовах // Право та державне управління. 2019. № 4. С. 221–224.
6. Хмиров І. М. Удосконалення державної моделі оцінки якості електронного навчання // Держава та регіони. Серія : Державне управління. 2019. № 3 (67). С. 145–148.
7. Хмиров І. М. Інноваційна економічна модель впровадження електронного навчання в Україні // Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. № 14. С. 72–75.
8. Хмиров І. М. Міжнародний досвід державного управління якістю електронного навчання у системі вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С. 323–328.
9. Хмиров І. М. Механізми державного контролю електронного навчання // Право та державне управління. 2020. № 1. С. 209–212.
10. Хмиров І. М. Застосування методики сукупної вартості володіння в інформаційних системах електронного навчання: державно-управлінський аспект // Держава та регіони. Серія : Державне управління. 2019. № 4 (68). С. 215–218.
11. Хмиров І. М. Модель державного управління процесами електронного навчання // Публічне управління і адміністрування в Україні. 2020. Вип. 15. С. 82–85.
12. Хмиров І. М. Державні механізми оцінки результативності електронного навчання в системі вищої освіти України // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2020. Т. 31 (70), № 1. С. 79–83.
13. Хмиров І. М. Механізми застосування аутсорсингу в державному управлінні електронним навчанням в системі вищої освіти України // Вчені

записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 182–185.

14. Хмиров І. М. Обґрунтування необхідності державної підтримки впровадження електронного навчання // Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 2 (25). С. 168–172.

15. Хмиров І. М. Оцінка економічної ефективності систем електронного навчання на державному рівні // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2020. № 1 (12). С. 396–403.

16. Хмиров І. М. Модернізація електронного інформаційно-освітнього середовища у закладах вищої освіти за державної підтримки // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. № 1 (7).

17. Хмиров І. М. Стратегії державного управління інформаційними технологіями у сфері вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2020. № 2 (13). С. 46–48.

Публікації в закордонних наукових виданнях за фахом:

18. Хмыров И. М. Создание и внедрение программы электронного обучения в системе высшего образования Украины // East Journal of Security Studies. 2018. № 3 (1). URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10550/1/KhmyrovVol32.pdf>.

19. Хмыров И. М. Эволюция и современные тенденции развития электронного обучения в мировом масштабе // East Journal of Security Studies. – 2018. Вип. 3. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10551/1/KhmyrovVol3.pdf>.

20. Хмыров И. М. Эффективность государственного управления внедрением дистанционного обучения // East Journal of Security Studies. 2019. Vol. 5, № 2. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10550/1/KhmyrovVol32.pdf>.

21. Хмыров И. М. Преимущества государственной поддержки внедрения и использования современных систем электронного обучения в высших учебных заведениях // Virtus. 2020. № 42. С. 201–203.

22. Хмыров И. М. Выявление преимуществ дистанционного обучения как формы электронного образования в высших учебных заведениях для государства // East European Scientific Journal. 2020. № 56.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

23. Хмиров І. М. Механізми дистанційного навчання у вищих навчальних закладах ДСНС України // Проблеми і шляхи забезпечення

якості вищої освіти щодо підготовки фахівців у сучасних умовах : зб. матеріалів інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки (11 листоп. 2016 р.). Харків : ХНАДУ, 2016. С. 74–76.

24. Хмиров І. М. Інноваційні механізми підготовки студентів управлінських спеціальностей // Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика : матеріали VI Міжнар. заоч. наук.-практ. конф., 30 листоп. 2018 р. / за ред. В. М. Огаренка, О. В. Покатаєвої та ін. Запоріжжя : КПУ, 2018. С. 436–439.

25. Хмиров І. М. Державне регулювання ринком освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства // Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком : матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присвяченої 95-річчю Харківського нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків, 2018. С. 300–301.

26. Хмиров І. М. Організаційний механізм державного регулювання інформаційних освітніх технологій // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 трав. 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 55–57.

27. Хмиров І. М. Сучасні інформаційні напрями в системі державного управління реформуванням вищої освіти // Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика : матеріали VII Міжнар. заоч. наук.-практ. конф., 29 листоп. 2019 р., Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2019.

28. Хмиров І. М. Сучасні напрями розвитку дистанційної освіти в державі // Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (18 жовт. 2019 р., Мелітополь, Україна) / відп. ред. Г. В. Ортіна. Мелітополь : Таврійський держ. агротехнол. ун-т ім. Дм. Моторного, 2019. С. 268–270.

29. Хмиров І. М. Державне управління в системі розвитку дистанційного навчання управлінських кадрів // Сучасні тенденції організаційно-методологічного забезпечення підготовки фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення в умовах глобалізації та євроекономічної інтеграції : зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф. з проблем вищ. освіти і науки (18 листоп. 2019 р.) / Харк. нац. авт.-дорож. ун-т. Харків : ХНАДУ, 2019. С. 358–362. URL: <http://dl.khadi.kharkov.ua/course/view.php>.

30. Хмиров І. М. Індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку дистанційного навчання // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : матеріали 13-ї наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 29 листоп. 2019 р. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019.

31. Хмиров І. М. Інноваційні механізми розвитку дистанційної освіти // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., 18–19 берез. 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2020. С. 46–48.

АНОТАЦІЯ

Хмиров І. М. Державне управління розвитком дистанційного навчання України.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2020.

У дисертації систематизовано теоретичні засади та визначено шляхи розв'язання актуальної наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування й розроблення практичних рекомендацій з оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти в Україні.

З урахуванням мети дисертаційного дослідження вирішено науково-теоретичні, методологічні та практико-орієнтовані завдання, а саме: схарактеризовано державне управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства та виявлено особливості кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України. Проведено комплексний аналіз зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти та визначено основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства, а також систематизовано наукові підходи до вдосконалення соціально-економічних механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання. Здійснено контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в закладах вищої освіти України та окреслено сучасні напрями вдосконалення нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання. Визначено шляхи вдосконалення організаційного механізму державного управління упровадженням дистанційного навчання й обґрунтовано засоби та механізми формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням. Проведене дослідження дало змогу розробити модель розвитку дистанційної вищої освіти і визначити напрями її реалізації.

Об'єктом дослідження визначено державне управління дистанційною освітою, предмет дослідження – державне управління розвитком дистанційної освіти України.

Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань дисертант широко використовує загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної та споріднених з ними наук. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх в єдину теоретичну картину.

Автор застосовує низку наукових методів, зокрема гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, що дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичну модель

удосконалення системи державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, укази Президента України, праці зарубіжних і вітчизняних учених, інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна дисертаційної роботи й отриманих результатів визначається особистим внеском автора в розв'язання актуальної наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Ключові слова: державне управління дистанційною освітою, механізми державного управління дистанційним навчанням, контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання, заклади вищої освіти, інформаційні системи електронного навчання, освітні центри електронного навчання.

SUMMARY

Khmyrov I. M. Public administration of the e-learning development in Ukraine.

Thesis for the scientific degree of a doctor of science in public administration, speciality 25.00.02 – mechanisms of public administration. – National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, 2020.

In the thesis: the theoretical bases have been systematized and the solution of a topical scientific problem concerning the theoretical and methodological substantiation and development of practical recommendations on optimization of public administration of the e-learning development in Ukraine has been defined.

В дисертації: систематизовано теоретичні засади та визначено розв'язання актуальної наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування й розробки практичних рекомендацій щодо оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти в Україні.

Taking into account the objective of the thesis, the researchers have solved the following scientific, theoretical, methodological and practice-oriented tasks: the public administration of educational services in the information society has been characterized, the peculiarities of the personnel potential of e-learning in higher education in Ukraine have been revealed. A comprehensive analysis of foreign experience in public administration of e-learning in higher education has been carried out, the key indicators of the effectiveness of higher education in the information society have been identified, the scientific approaches to improving the socio-economic mechanisms of public administration of e-learning have been systematized. The content analysis of public administration of the e-learning development in Ukraine in higher educational institutions of Ukraine has been carried out, the contemporary directions of improvement of the normative and organizational mechanisms of public administration of e-learning have been outlined. The ways of improvement of the organizational mechanism of public administration of the e-learning implementation

have been defined and the means and mechanisms of the innovative systems formation directed at the development of public administration of e-learning have been substantiated. The study has made it possible to develop a model for the development of e-learning in higher education and directions for its implementation.

The object of the study is public administration of e-learning, and the subject of the study is public administration of the e-learning development in Ukraine.

The general and special methods of scientific knowledge have been widely used to achieve the goal of the research and to solve the tasks of the thesis. The methodological basis of the work are general methods of research and special methods based on contemporary scientific principles of management, economics and related sciences. The research methodology is based on a systematic approach, the methodological specificity of which is determined by focusing on the object and the mechanisms that provide it, on highlighting the various types of connections of a complex object, and bringing them into a single theoretical picture.

The author has used a number of scientific methods, in particular: hypothetical-deductive method to form the methodology of the thesis research, which has allowed formulating a research hypothesis, building a heuristic model of improving the system of public administration of e-learning in Ukraine.

The deductive proof of the hypothesis of the study has not only confirmed the correctness of its methodology, the validity of the conclusions, but also has made it possible to put forward and verify practical recommendations for improving the object under study; structural and functional analysis, the essence of which is to identify the elements of the system of public administration of e-learning in Ukraine; a number of comparative methods that have provided an opportunity to analyze the standards and mechanisms of public administration of e-learning in Ukraine; statistical method that has allowed revealing the real and exact facts of the state of the object under study; prognostic method for determining more distant prospects for its development; theoretical and conceptual method that has determined the direction of the research, embodied in the analysis of functions, structure and parameters of the object, and allowed to identify, comprehend, describe and compare the role of public administration of e-learning in Ukraine, clarify its functions in each of the subsystems, evaluate results of managerial influence, identify prospects and mechanisms.

The information base of the thesis research have made the regulations, decrees of the President of Ukraine, scientific works of foreign and domestic scientists, Internet resources, statistical information of the State Statistics Service of Ukraine and other central executive bodies.

The scientific novelty of the thesis and the results obtained are determined by the personal contribution of the author in solving the topical scientific problem of theoretical and methodological justification and development of practical recommendations for optimizing public administration of e-learning in Ukraine.

Key words: public administration of e-learning, mechanisms of public administration of e-learning, content analysis of public administration of e-learning development, higher educational institutions, e-learning information systems, e-learning educational centres.

Відповідальна за випуск *Домбровська Світлана Миколаївна*

Підписано до друку 24.09.2020.
Формат 60 x 84 ¹/₁₆. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Наклад 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.